

Dr. sc. Ivan Kožić
ivan.kozic@iztzg.hr
Institut za turizam
Vrhovec 5, 10000 Zagreb
tel.: +38513909666

UDK 338.48(497.5)
Prethodno pripoćenje

KOLIKA JE SEZONALNOST TURIZMA U HRVATSKOJ?

SAŽETAK

Subjektivno se sezonalnost turizma u Hrvatskoj općenito smatra visokom. Često se visoka sezonalnost ističe kao glavna nepoželjna karakteristika turističke potražnje, a rješavanje problema sezonalnosti strateškim ciljem hrvatskoga turizma. Međutim, kolika je objektivno sezonalnost turizma u Hrvatskoj, je li zaista iznimno visoka? Davanje empirijom potkrijepljenoga odgovora na to pitanje cilj je ovoga rada. U radu je primijenjena metoda izračuna Ginijevog koeficijenta u svrhu mjerenja visine stupnja sezonalnosti turizma. Izmjereni su stupnjevi sezonalnosti turizma u Hrvatskoj te u odabranim zemljama europskoga dijela Mediterana, koje su s Hrvatskom usporedive sukladno geografskom položaju, klimatskim uvjetima i vrsti turizma, ljetnom odmorišnom turizmu, koji je u tim zemljama važan kao i u Hrvatskoj. Temeljem takve međunarodne komparativne analize u konačnici je empirijski potvrđena hipoteza da je sezonalnost turizma u Hrvatskoj razmjerno visoka te je također empirijski identificiran jedan od njezinih glavnih izvora.

Ključne riječi: sezonalnost, turizam, komparativna analiza, Hrvatska

1. Uvod

Sezonalnost predstavlja jedno od najočitijih obilježja turističke aktivnosti, bez obzira o kojem određenju i kojoj turističkoj atrakciji se radilo. Budući da turizam predstavlja aktivnost koja u velikoj mjeri pripada u domenu čovjekove dokolice, potpuno je jasno da je zbog toga dinamika odvijanja turizma izrazito elastična na kretanje brojnih prirodnih i institucionalnih čimbenika. Za sezonalnost se stoga može reći da predstavlja jednu od najočitijih posljedica odnosa turističke aktivnosti i čimbenika, poput primjerice vremenskih prilika ili rasporeda blagdana u godini koji na nju egzogeno utječu.

Sezonalnost turizma u Hrvatskoj se općenito smatra visokom i njezino smanjenje gotovo se uvijek spominje kao strateški cilj hrvatskoga turizma. Iako u subjektivni osjećaj visoke sezonalnosti, koji imaju turistički djelatnici i svi oni koji su na bilo koji način uključeni u kretanja na hrvatskom turističkom tržištu, ne treba sumnjati, relevantan dokaz, koji bi to potvrdio na objektivnan način, u literaturi još uvijek ne postoji. Upravo je to zadatak ovog rada. Osnovni je cilj ovog rada davanje empirijski potkrijepljenog odgovora na pitanje kolika je ustvari sezonalnost turizma u Hrvatskoj. Ovaj rad također predstavlja izravni nastavak rada Kožić, Krešić, Boranić-Živoder (2013.) u kojem je sezonalnost turizma u Hr-

vatskoj analizirana metodom Ginijevog koeficijenta. U tom je radu analizirano višegodišnje kretanje stupnja sezonalnosti noćenja turista u Republici Hrvatskoj, također je analizirano kretanje stupnja sezonalnosti s obzirom na porijeklo turista, zatim najznačajnija emitivna turistička tržišta, vrsta smještajnog kapaciteta s obzirom na različite turističke regije Republike Hrvatske. Iako rad Kožić, Krešić, Boranić-Živoder (2013.) predstavlja iscrpnu empirijsku raščlambu sezonalnosti turizma u Hrvatskoj, on nije dao odgovor na pitanje je li sezonalnost turizma u Hrvatskoj visoka ili je niska. U ovom je radu stoga primijenjena ista metoda u svrhu davanja odgovora na to pitanje. Ginijev je koeficijent u ovom radu primijenjen u kontekstu međunarodne komparative analize. Stupanj sezonalnosti turizma u Hrvatskoj je uspoređen sa stupnjem sezonalnosti turizma u zemljama europskoga dijela Mediterana, koje su s Hrvatskom usporedive kako po klimatskim uvjetima, tako i po vrsti turizma, odnosno ljetnom odmorišnom turizmu, koji je u tim zemljama važan kao i u Hrvatskoj. Osim toga, predmet međunarodne usporedbe su također i stupnjevi sezonalnosti turizma u različitim vrstama smještajnih objekata. Temeljem rezultata takve komparativne analize u konačnici je dan odgovor na pitanje je li sezonalnost turizma u Hrvatskoj zaista visoka.

Rad je sastavljen od pet cjelina. Nakon uvoda slijedi kratki pregled literature općenito na temu sezonalnosti turizma. Ukratko su prikazani najvažnija gledišta problema sezonalnosti u turizmu koji su do sada obrađeni u literaturi. Potom slijedi objašnjenje metodologije mjerenja sezonalnosti turizma koja je primijenjena u ovom radu. Prikazan je točan postupak primjene međunarodne komparativne analize u svrhu mjerenja intenziteta sezonalnosti turizma u Hrvatskoj uz detaljan opis samoga analitičkoga oruđa, odnosno Ginijevog koeficijenta koji je u ovom radu primijenjen za mjerenje stupnja sezonalnosti turizma u svakoj od odabranih zemalja. U četvrtom dijelu rada dani su rezultati analize. Prikazane su i komentirane razlike u stupnju sezonalnosti turizma u odabranim zemljama europskog dijela Mediterana, zatim su posebno prikazane i komentirane razlike u stupnju sezonalnosti noćenja turista u hotelima i sličnim smještajnim objektima te razlike u stupnju sezonalnosti noćenja turista u ostalim smještajnim objektima. Na kraju su u zaključku objedinjene glavne teze rada te je u sažetoj formi dan konačan sud o intenzitetu sezonalnosti turizma u Hrvatskoj.

2. Sezonalnost turizma: pojam, uzroci i posljedice

Sezonalnost je fenomen svojstven prirodi i društvu. Pojmovno sezonalnost podrazumijeva cikličke varijacije u kretanju neke pojave, odnosno ponavljanje identičnoga ili sličnoga uzorka svake kalendarske godine u približno isto vrijeme. Takvi ciklusi, poput primjerice izmjenjivanja meteoroloških prilika sukladno godišnjim dobima, u prirodi su uobičajeni. Društvo također ima svoju dinamiku koja je nerijetko usko vezana uz dinamiku prirode te je kao takvu karakteriziraju slični uzorci, koji se u konačnici opet mogu smatrati rezultatom karakteristika dinamike prirode. Sezonalnost u kretanju društvenih pojava je tako često rezultat oscilacija temperature zraka ili pak količine padalina, ali s druge strane također postoje i određeni institucionalni čimbenici, poput primjerice vjerskih praznika, koji također uvelike određuju obujam i intenzitet oscilacija u kretanju društvenih pojava. U ekonomskom smislu, sezonalnost se manifestira kao unutargodišnje osciliranje proizvodnje i zaposlenosti proizvodnih čimbenika, što pak rezultira sezonskim oscilacijama niza drugih gospodarskih varijabli poput primjerice cijena, tečaja valute ili poreznih prihoda, koje su usko povezane sa zaposlenošću i proizvodnjom. Sezonalnost je pojava karakteristična, kako za brojne gospodarske aktivnosti, tako i za cijele gospodarske sektore (Hylleberg, 1992., Koenig-Lewis i Bischoff, 2005.). U tom kontekstu se posebno ističe turizam, kao gospodarska aktivnost kod koje je fenomen sezonalnosti izuzetno intenzivno izražen.

Iako u literaturi postoje brojni pokušaji pojmovne karakterizacije sezonalnosti turizma (vidjeti primjerice u Koenig-Lewis i Bischoff, 2005.), valja reći da se oni dobrim dijelom razlikuju s obzirom na odabir gledišta koje obuhvaćaju. Sukladno Allocku (1994.), sezonalnost turizma pojmovno valja odrediti s obzirom na njezinu najočitiju karakteristiku, odnosno koncentraciju turističkoga prometa tijekom relativno kratkoga perioda u godini. Isti autor sezonalnost također smatra „fiziološkom“ karakteristikom turizma koju valja uzeti kao njegovu nezaobilaznu sastavnicu. Lim i McAleer (2001.) sagledavaju sezonalnost s gledišta statističke analize te je opisuju kao pojavu unutargodišnjeg porasta broja turista iznad razine trenda, odnosno cikličke komponente u kretanju turističkoga prometa. Mitchell i Murphy (1991.) sezonalnost turizma pak smatraju manifestacijom neučinkovitosti unutar sektora, dok BarOn

(1975.) sezonalnost turizma pojmovno određuje na najjednostavniji mogući način, odnosno kao učinak koji se svake godine ponavlja približno istim intenzitetom u približno isto vrijeme.

Najcitiranija definicija sezonalnosti turizma je svakako ona Richarda Butlera koja glasi da sezonalnost u turizmu predstavlja „privremenu neravnotežu u turističkoj aktivnosti koja se manifestira kroz broj posjetitelja, njihovu potrošnju, promet na autocestama i drugim oblicima prijevoza te kroz zaposlenost i stupanj posjećenosti atrakcija“ (Butler, 1994: 332). Sukladno tome, sezonalnost turizma komplementarno objedinjuje vremenske i prostorne varijacije turističke potražnje (Cannas, 2012.), budući da je krajnja manifestacija sezonalnosti turizma osjetna i vidljiva kako u vremenu, tako i u prostoru, odnosno na geografskom području destinacije u kojoj se turizam odvija. Može se dakle reći da sezonalnost turizma podrazumijeva vremensko-prostorni disbalans turističke aktivnosti, potražnje i prometa. Ona svakako ima svoje uzroke, ali i brojne posljedice kako ekonomske, tako ekološke i društvene prirode.

Što se tiče uzroka sezonalnosti u turizmu, oni se u literaturi najčešće kategoriziraju u dvije temeljne skupine, prirodne i institucionalne uzroke (vidjeti primjerice u BarOn (1975.), Hartmann (1986.) i Butler (1994.)).

Prirodni uzroci sezonalnosti u turizmu uglavnom se odnose na fenomene povezane s klimatskim uvjetima, odnosno varijacije temperature zraka, varijacije količine padalina, varijacije količine dnevnoga svjetla i dr. Valja napomenuti da prirodni uzroci sezonalnosti do izražaja dolaze tek u kontekstu određenih oblika turizma. Ako se primjerice radi o ljetnom odmorišnom turizmu, u tom slučaju je jasno da će prirodni uzroci uvelike determinirati dinamiku turističke aktivnosti. S druge pak strane neki drugi oblici turizma, poput primjerice poslovnoga i medicinskoga turizma, mnogo su otporniji na prirodne uzroke sezonalnosti. Može se stoga reći da sezonalnost turizma uzrokovana prirodnim uzrocima predstavlja veći problem u destinacijama u kojima dominiraju oblici turizma koji se odvijaju na otvorenom, što pak posebno dolazi do izražaja ukoliko se takve destinacije geografski nalaze na perifernim dijelovima sjeverne i južne zemljine polutke (Lundtorp, Rassing i Wanhill, 1999.). Za sezonalnost turizma uzrokovanu prirodnim uzrocima općenito se može reći da je stabilna tijekom duljega vremenskog razdoblja, a sukladno tome i u velikoj

mjeri predvidljiva. Postoje međutim manje razlike u sezonalnosti uzrokovanoj prirodnim uzrocima između inozemnih i domaćih turista. Turistička potražnja domaćeg stanovništva je u pravilu nešto elastičnija na vremenske fluktuacije u odnosu na turističku potražnju inozemnih turista (Agnew i Viner, 2001.). Domaći turisti naime brže reagiraju na promjene vremena. Ukoliko nakon sunčanoga razdoblja nastupi razdoblje kišovitoga vremena, domaći turisti se brže povlače iz destinacije te se u destinaciju također naglo smanjuje priljev novih domaćih turista, dok inozemni turisti duže planiraju svoje putovanje te sukladno tome i sporije reagiraju na nagle promjene vremena. Inozemni turisti u pravilu dođu i ostanu u destinaciji sukladno svojim prvotnim planovima bez obzira na vremenske prilike. Dugoročno pak gledano, sezonalnost uzrokovana prirodnim uzrocima vjerojatno će biti manje stabilna, budući da će klimatske promjene vjerojatno polučiti određene učinke i na sezonalnost uzrokovanu prirodnim uzrocima (Agnew i Viner, 2001.).

Institucionalni uzroci sezonalnosti odnose se na pisane i nepisane norme i običaje koji determiniraju društvenu praksu, a time posredno i dinamiku turističke aktivnosti. Pod institucionalnim uzrocima sezonalnosti općenito se najčešće podrazumijeva raspored praznika u godini, zatim uvriježena praksa odlaženja na godišnji odmor, školski praznici i dr. Sezonalnost turizma uzrokovana institucionalnim uzrocima je manje stabilna od sezonalnosti uzrokovane prirodnim uzrocima, budući da primjerice raspored praznika iz godine u godinu može varirati. To se ponajviše odnosi na pojedine vjerske blagdane, poput Uskrsa, koji se često u uzastopnim godinama premješta iz ožujka u travanj i obrnuto. Budući da se uz Uskrs vezuje pozamašna turistička aktivnost, sezonalnost turizma u jednoj godini može relativno značajno varirati ovisno o tome u kojemu je mjesecu Uskrs (vidjeti primjerice u Kožić, Krešić i Boranić-Živoder (2013.)). Dugoročno gledano, sezonalnost turizma uzrokovana institucionalnim uzrocima također će vjerojatno biti sve nestabilnija. Jedan od glavnih uzroka nestabilnosti sezonalnosti turizma uzrokovane institucionalnim uzrocima bit će starenje populacije (Butler i Mao, 1997.). Prirodno pomicanje dobne granice vitalnosti nužne za putovanje te zadržavanje navika i intenziteta sklonosti putovanju starijeg stanovništva vjerojatno će uzrokovati promjene sezonalnosti, budući da starije stanovništvo, koje je u mirovini, nije toliko ograničeno rasporedom praznika u godini, niti praksom

odlaženja na godišnji odmor.

Što se tiče posljedica sezonalnosti turizma, one se pak u literaturi najčešće kategoriziraju u tri temeljne skupine, gospodarske, ekološke i socio-kulturne (vidjeti primjerice u Koenig-Lewis i Bischoff, 2005. ili Cannas, 2012.).

Gospodarske posljedice sezonalnosti su posljedice koje se u raspravama najčešće prve ističu i sagledavaju. One podrazumijevaju neučinkovitost u uporabi izvora, promjenjivost prihoda, promjenjivost razine zaposlenosti, poteškoće u privlačenju investicija i dr. S navedenim su gospodarskim posljedicama, koje se mogu smatrati izravnima, također povezane i brojne neizravne posljedice, kao što je primjerice promjenjivost razine kvalitete usluge (Baum, 1999.), budući da je uslijed poteškoća u privlačenju kvalitetnoga radnoga kadra na privremena radna mjesta tijekom samo nekoliko mjeseci u godini, teško zadržati standard kvalitete usluge. Gospodarske posljedice sezonalnosti uglavnom su negativne iako postoje autori koje ističu i neke pozitivne primjere. Grant i Human (1997.) primjerice ističu da sezonalnost turizma ide u prilog građevinskom sektoru, budući da građevinski radovi u turističkim destinacijama u pravilu započinju tek kada turistička sezona završi.

Ekološke posljedice sezonalnosti turizma povezane su s premašivanjem ekološkoga nosivoga kapaciteta turističkoga odredišta u sezonskim mjesecima, što često rezultira pretjeranim zagađivanjem okoline i narušavanjem ekološke ravnoteže flore i faune. Negativne ekološke posljedice masovnoga turizma općenito za neka odredišta mogu biti u tolikoj mjeri značajne da je izražena sezonalnost za ta odredišta čak i korisna, budući da bi intenzivno odvijanje turizma tijekom cijele godine vjerojatno rezultiralo potpunom erozijom izvorišne osnove.

Sociokulturološke posljedice sezonalnosti turizma ponajviše se odnose na lokalnu zajednicu, odnosno stalne žitelje turističkih destinacija. To se ponajviše odnosi na one turističke destinacije u kojima je društveni prihvatni kapacitet za vrijeme turističke sezone pretjerano premašen. U takvim se destinacijama lokalno stanovništvo za vrijeme turističke sezone često suočava s prenapučenim javnim prostorima, usporenim prometom, gužvama u trgovinama, poskupljenjem, a često i povećanom stopom kriminala, dok je pak s druge strane lokalno stanovništvo u izvansezonskim mjesecima nerijetko suočeno s nedovoljnom ponudom usluga za zadovolje-

nje osnovnih životnih potreba.

U kontekstu posljedica sezonalnosti turizma bitno je napomenuti da holistički gledano krajnji rezultat u konačnici ne mora biti negativan. Hartmann (1986.) primjerice govori da izvansezonsko razdoblje za pojedine destinacije, iako u gospodarskom smislu podrazumijeva period bez prihoda, ustvari predstavlja priliku za oporavak od negativnih sociokulturoloških i ekoloških posljedica koje se nagomilavaju u sezonskom razdoblju. Nije rijetkost da lokalni žitelji destinacija, u kojima je prihvatni kapacitet višestruko premašen, kraj turističke sezone ustvari vide kao „svjetlo na kraju tunela“ (Murphy, 1985.). Sezonalnost turizma svakako predstavlja problem koji treba nastojati riješiti, međutim sezonalnost turizma također valja promatrati u kontekstu načina na koji se turizam u destinaciji odvija i razvija. Ukoliko se turizam u destinaciji ne razvija na održivi način, tada su posljedice sezonalnosti za takvu destinaciju u konačnici pozitivne i izražena sezonalnost, paradoksalno, pridonosi boljitku.

Priroda, uzroci i posljedice sezonalnosti turizma do sada su u literaturi ekstenzivno obrađivani. Unatoč tome u znanstvenoj literaturi još uvijek ne postoji sustavna eksplanatorna teorija sezonalnosti turizma (Nadal, Font i Rossello, 2004.). Zadatak takve teorije bi svakako trebao biti objedinjavanje dosadašnjih spoznaja o prirodi i uzrocima sezonalnosti turizma, međutim ona bi također trebala ponuditi i dekonstrukciju samoga mehanizma utjecaja osnovnih determinanti sezonalnosti na varijacije u kretanju turističke aktivnosti kao i analizu temeljnih činitelja koji pak pokreću same determinante sezonalnosti turizma. Tek ostaje vidjeti hoće li se u literaturi razviti takva teorija. Empirijske pokušaje rasvjetljavanja određenih parcijalnih gledišta sezonalnosti turizma, poput ovog rada, valja shvatiti kao temeljne djeliće toga mozaika.

3. Mjerenje intenziteta sezonalnosti turizma u Hrvatskoj

Kako je već u uvodu istaknuto, procjena intenziteta sezonalnosti turizma u Hrvatskoj je u ovome radu izvedena temeljem međunarodne komparativne analize, odnosno usporedbom stupnja sezonalnosti turizma u Hrvatskoj sa stupnjem sezonalnosti turizma u odabranim usporedivim zemljama. Oda-

brane zemlje su s Hrvatskom usporedive sukladno njihovom geografskom položaju, zatim klimatskim uvjetima i u konačnici sukladno usporedivom obliku turizma, sunca i mora, koji je u tim zemljama, kao i u Hrvatskoj, predstavlja značajan oblik turizma. Radi se o zemljama europskoga mediteranskog kruga. Dodatni kriterij za odabir zemalja odnosi se na dostupnost podataka o turizmu unutar europskog statističkog sustava, odnosno Ureda za statistiku Europske unije – Eurostata. Preuzimanjem podataka iz Eurostata osigurava se usporedivost među zemljama, budući da Eurostat nacionalnim uredima za statistiku zemalja članica Europske unije postavlja vrlo precizne kriterije i visoke standarde u pogledu vrste traženih podataka, sve s ciljem da bi različiti pokazatelji iz različitih zemalja članica Europske unije bili maksimalno usporedivi. Zemlje obuhvaćene analizom u ovom radu su, osim Hrvatske: Cipar, Crna Gora, Francuska, Grčka, Italija, Malta, Portugal i Španjolska.

Glavna varijabla, odnosno predmet analize predstavlja ukupan broj noćenja turista u komercijalnim kolektivnim smještajnim objektima, što sukladno Metodološkom priručniku za statistiku turizma (Eurostat (2012)), podrazumijeva smještajne objekte koji pružaju uslugu kratkoročnoga smještaja uz plaćenu naknadu. Također valja naglasiti da se radi o kolektivnim smještajnim objektima, odnosno smještajnim objektima koji u ponudi imaju više soba, odnosno više smještajnih jedinica u svrhu istovremenoga boravka većega broja posjetitelja. Iz Eurostata su prikupljeni podaci o broju noćenja u dvije temeljne vrste takvih objekata. Noćenja u hotelima i sličnim smještajnim objektima te noćenja u ostalim komercijalnim kolektivnim smještajnim objektima. U kategoriju hoteli i slični smještajni objekti, sukladno Metodološkom priručniku za statistiku turizma (Eurostat (2012.)), pripadaju smještajni objekti koji nude smještaj na dnevnoj ili tjednoj bazi u potpuno namještenim sobama s kupaonicom uz uslugu dnevnoga čišćenja i pospremanja. Radi se o hotelima, hotelskim naseljima, aparthotelima i motelima. U kategoriju ostali komercijalni kolektivni smještajni objekti ubrajaju se smještajni objekti koji također nude smještaj na dnevnoj ili tjednoj bazi, ali bez ili s vrlo oskudnom komplementarnom uslugom čišćenja i pospremanja. Radi se o bungalovima, hostelima, kolibama i kabinama te o kampovima, rekreacijskim kampovima i kampiralištima. Iz Eurostata su dakle prikupljeni podaci o ukupnom broju ostvarenih noćenja turista po mjesecima u 2011. go-

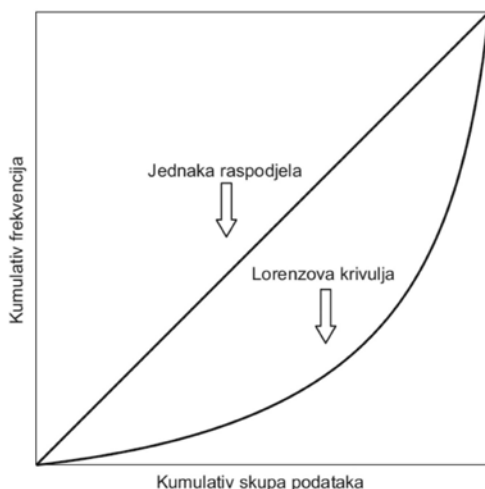
dini u hotelima i sličnim smještajnim objektima te u ostalim komercijalnim kolektivnim smještajnim objektima u sljedećim zemljama: Hrvatska, Italija, Španjolska, Crna Gora, Grčka, Francuska, Portugal, Cipar i Malta.

Valja istaknuti da u ovom radu ukupna sezonalnost turizma u nekoj zemlji općenito podrazumijeva sezonalnost ukupnoga broja noćenja turista zbirno u svim vrstama navedenih smještajnih objekata, drugim riječima, stupanj sezonalnosti turizma u nekoj zemlji podrazumijeva intenzitet sezonalnosti ostvarenih noćenja u ukupnom komercijalnom kolektivnom smještajnom kapacitetu zemlje. Dodatno se za potrebe analize, odnosno traženja odgovora na pitanje iz naslova rada, mjeri sezonalnost noćenja posebno u hotelima i sličnim smještajnim objektima te sezonalnost noćenja u ostalim kolektivnim smještajnim objektima.

U svrhu procjene samoga stupnja sezonalnosti turizma u ovom je radu korištena metoda izračuna Ginijevog koeficijenta. Iako se u literaturi često rabe i druge metode mjerenja stupnja sezonalnosti, Ginijev se koeficijent ističe određenim prednostima kao što su uzimanje u obzir asimetričnosti distribucije i relativna neosjetljivost na ekstremne vrijednosti (Wanhill, 1980.) te stabilnost indikacije raspodjele noćenja unutar jedne godine (Lundtorp, 2001.). Povrh toga, izračun stupnja sezonalnosti ovom metodom rezultira konzistentnim i linearnim rangiranjem različitih vrijednosti stupnja sezonalnosti (Tsitouras, 2004.).

Slika 1. Grafikon Lorenzove krivulje

Izvor: crtež autora.



Ginijev koeficijent u svojoj suštini prikazuje stupanj devijacije kumulativa stvarne raspodjele u odnosu na uniformnu raspodjelu frekvencija, što se u slučaju ovog rada odnosi na stvarnu raspodjelu ostvarenih noćenja turista po mjesecima u godini i hipotetsku uniformnu raspodjelu ostvarenih noćenja po mjesecima u godini. Ginijev se koeficijent na najintuitivniji način može objasniti putem grafikonom Lorenzove krivulje (Slika 1.).

Grafikon Lorenzove krivulje konstruira se kumulativnim poretком podataka, odnosno frekvencija podataka od najmanje do najveće. U slučaju noćenja turista, u jednoj se godini kumulativno na apscisi redaju postotne proporcije mjeseca u godini od 1/12%, 2/12%, 3/12% ... 12/12%, dok se na ordinati reda ukupan broj ostvarenih noćenja koje pripadaju danim proporcijama mjeseci u godini. Ukoliko bi u svim mjesecima bio ostvaren jednak broj turističkih noćenja, tada bi Lorenzova krivulja imala oblik dijagonalne crte, koja je na slici 1. označena crtom jednake raspodjele. Ukoliko postoji određeni stupanj nejednakosti u raspodjeli noćenja turista po mjesecima u godini, tada dijagonalna crta prelazi u krivulju koja je na slici 1. označena kao Lorenzova krivulja. Sukladno svemu navedenome, Ginijev koeficijent predstavlja omjer površine koju na grafikonu zatvaraju Lorenzova krivulja i pravac jednake raspodjele te površine trokuta kojeg s pravcem jednake raspodjele zatvaraju os apscisa i os ordinata. Što je Lorenzova krivulja zakrivljenija, to je nejednakost noćenja turista među mjesecima u godini veća, te je stupanj sezonalnosti turizma viši. Analitička formula koja se često primjenjuje za izračun Ginijevog koeficijenta, bez referiranja na Lorenzovu krivulju, glasi:

$$G = \frac{n+1}{n} - \frac{2 \sum_{i=1}^n (n+1-i)x_i}{n \sum_{i=1}^n x_i}$$

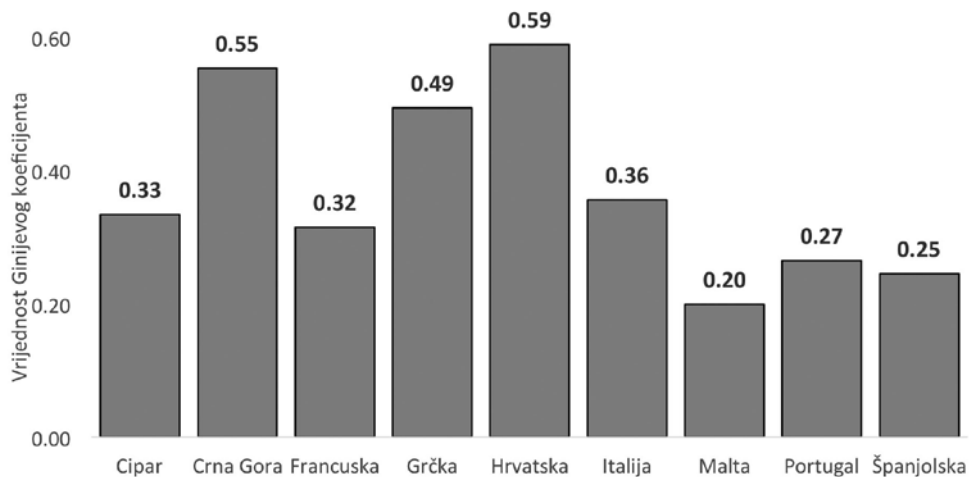
gdje n predstavlja broj mjeseci u godini, i predstavlja rang svakog mjeseca u nizu mjeseci poredanih od mjeseca s najmanjim do mjeseca s najvećim brojem ostvarenih noćenja, a x_i predstavlja ukupan broj noćenja turista u mjesecu i -tog ranga. Sukladno prikazanoj formuli, Ginijev koeficijent, odnosno stupanj sezonalnosti turizma moguće je relativno jednostavno izračunati u bilo kojem standardnom tabličnom kalkulatoru. Također valja napomenuti da se vrijednost Ginijevog koeficijenta u teoriji kreće u intervalu između 0 i 1, gdje 0 predstavlja savršenu

nejednakost, odnosno hipotetski vrlo nizak stupanj sezonalnosti turizma, dok 1 savršenu nejednakost, odnosno hipotetski vrlo visok stupanj sezonalnosti turizma.

4. Rezultati

Na slici 2. su grafički i brojčano prikazane vrijednosti stupnja sezonalnosti noćenja turista s obzirom na ukupni komercijalni kolektivni smještajni kapacitet u Hrvatskoj i osam komparabilnih zemalja, odnosno u zemljama europskoga dijela Mediterana. Povrh svakoga vertikalnog stupca, koji za svaku zemlju prikazuje intenzitet sezonalnosti turizma, posebno su prikazane vrijednost izračunatoga Ginijevog koeficijenta.

Najviši stupanj sezonalnosti je zabilježen u Hrvatskoj, slijede je Crna Gora i Grčka. Najniži stupanj sezonalnosti je zabilježen na Malti, koju razmjerno niskim stupnjem sezonalnosti također prate Španjolska i Portugal. Posebno valja istaknuti da prosječna vrijednost Ginijevog koeficijenta, odnosno prosječna vrijednost stupnja sezonalnosti turizma za analiziranu skupinu zemalja iznosi 0,37. Sukladno tome, sezonalnost turizma u Hrvatskoj premašuje prosječnu vrijednost analizirane skupine zemalja čak 60%. U odnosu na zemlju s najnižim zabilježenim stupnjem sezonalnosti, Maltu, Hrvatska bilježi dva puta višu sezonalnost. Hrvatska također bilježi stupanj sezonalnosti viši 136% u odnosu na Španjolsku te 119% u odnosu na Portugal. U odnosu na Francusku, stupanj sezonalnosti turizma u Hrvatskoj je viši 84%, u odnosu na Cipar 79%, u odnosu na Italiju 64% te u odnosu na Grčku 20%. Najmanja razlika u stupnju sezonalnosti u odnosu na Hrvatsku bilježi Crna Gora, no ipak, stupanj sezonalnosti turizma u Hrvatskoj premašuje stupanj sezonalnosti turizma u Crnoj Gori 7%. Iz svega navedenog se može zaključiti da je u Hrvatskoj sezonalnost turizma zaista visoka, budući da je značajno viša u odnosu na većinu komparabilnih zemalja, odnosno zemalja koje su s Hrvatskom usporedive sukladno geografskom položaju, klimatskim uvjetima i u krajnjoj liniji sukladno dominantnom obliku turizma. U nastavku slijedi raščlamba stupnja sezonalnosti turizma u odnosu na različite vrste kolektivnoga smještajnoga kapaciteta.



Slika 2. Stupanj sezonalnosti turizma u zemljama europskoga dijela Mediterana

Izvor: izračun autora sukladno podacima EURO-STAT-a o ostvarenim noćenjima u ukupnom komercijalnom kolektivnom smještajnom kapacitetu.

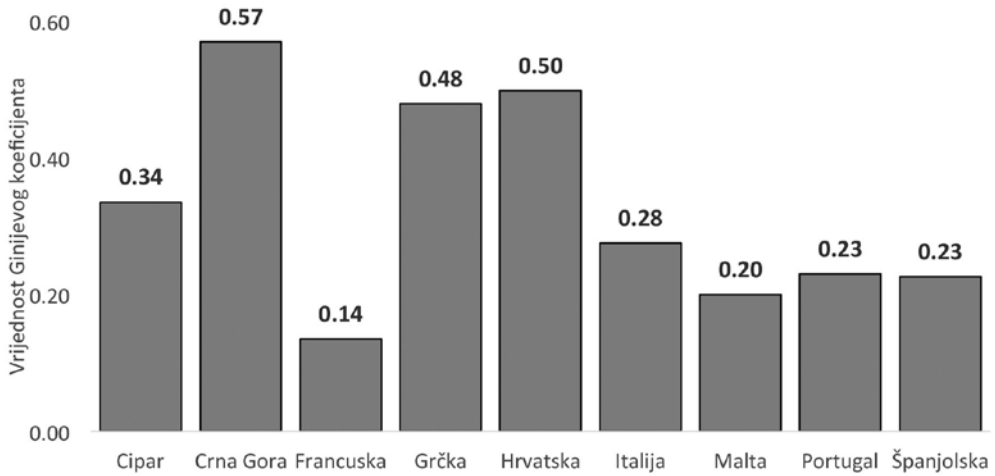
Na slici 3. grafički su i brojačno, po zemljama, prikazane vrijednosti stupnja sezonalnosti noćenja u smještajnom kapacitetu koji čine hoteli i slični smještajni objekti. Povrh svakog vertikalnog stupca, koji prikazuju intenzitet sezonalnosti, također su za svaku od navedenih zemalja posebno prikazane vrijednost izračunatog Ginijevog koeficijenta.

Što se tiče sezonalnosti noćenja u hotelima i sličnim smještajnim objektima, Hrvatska stupnjem sezonalnosti nije vodeća u skupini. U ovom je slučaju najviši stupanj sezonalnosti zabilježen u Crnoj Gori, koju visokim stupnjem sezonalnosti prate Hrvatska i Grčka. Daleko najniži stupanj sezonalnosti noćenja turista u hotelima i sličnim smještajnim objektima bilježi Francuska. Posebno valja istaknuti da prosječna vrijednost Ginijevog koeficijenta za analiziranu skupinu zemalja iznosi 0,33, što Hrvatska svojom vrijednošću Ginijevog koeficijenta premašuje 52%. Stupanj sezonalnosti noćenja turista u hotelima i sličnim smještajnim objektima u Hrvatskoj je u odnosu na stupanj sezonalnosti u Francuskoj viši čak dva i pol puta. Hrvatska također bilježi približno 100% viši stupanj sezonalnosti u odnosu na Portugal i Španjolsku te približno 150% viši u odnosu na Maltu. U odnosu na Italiju i Cipar Hrvatska bilježi viši stupanj sezonalnosti 79%, odnosno 47%. Hrvatska se tako,

iaako nije vodeća u skupini, i u ovom slučaju nalazi među tri zemlje s najvišim stupnjem sezonalnosti. Stupanj sezonalnosti noćenja turista u hotelima i sličnim smještajnim objektima u Hrvatskoj je tek neznatno, odnosno 4% viši u odnosu na stupanj sezonalnosti u Grčkoj te je nešto niži u odnosu na stupanj sezonalnosti u Crnoj Gori (14%). Može se dakle zaključiti da je u Hrvatskoj sezonalnost noćenja turista u hotelima i sličnim smještajnim objektima razmjerno visoka.

Na slici 4. grafički su i brojačno, po zemljama, prikazane vrijednosti stupnja sezonalnosti noćenja turista u ostali smještajnim objektima poput kampova, bungalova i slično. I u ovom su slučaju povrh vertikalnih stupaca, koji prikazuju intenzitet sezonalnosti, za svaku od navedenih zemalja posebno prikazane vrijednost izračunatoga Ginijevog koeficijenta.

Što se tiče sezonalnosti noćenja turista u ostalim smještajnim objektima, odnosno u smještajnim objektima poput kampova, bungalova i sl., Hrvatska se ovdje posebno ne ističe. To se poglavito može ustvrditi ukoliko se iz skupine izdvoje Cipar, Crna Gora i Malta, odnosno zemlje koje bilježe razmjerno niski stupanj sezonalnosti u odnosu na preostale zemlje u skupini, ali kod kojih se to može prije svega pripisati oskudnom udjelu ostalih smještajnih objekata u ukupnom smještajnom kapacitetu. Sukladno podacima Eurostata za Cipar i Maltu te podacima Monstata – zavoda za statistiku Crne Gore, kod ove tri zemlje u ukupnom kolektivnom smještajnom kapacitetu izrazito dominira hotelski smještaj, dok su preostale vrste smještaja slabo zastupljene.



Slika 3. Stupanj sezonalnosti noćenja turista u hotelima i sličnim smještajnim objektima

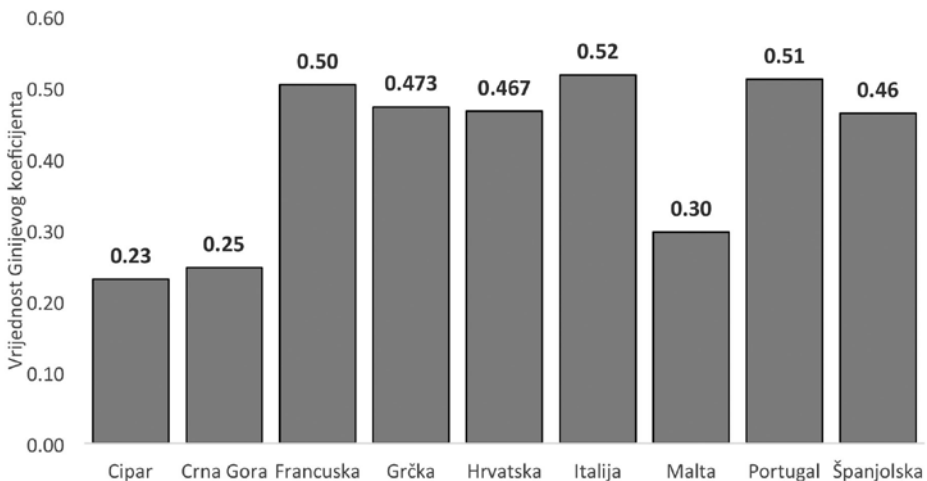
Izvor: izračun autora sukladno podacima EURO-STAT-a o ostvarenim noćenjima u hotelima i sličnim smještajnim objektima.

U Crnoj Gori primjerice u preostalom kolektivnom smještaju, koji nije hotelski, postoji 7 tisuća raspoloživih kreveta, na Cipru 4 tisuće, a na Malti svega tisuću. Radi se dakle o izrazito malim brojkama, na temelju kojih bi bilo dvojbeno izvoditi komparativnu analizu stupnja sezonalnosti. Što se pak tiče preostalih šest zemalja, uključujući Hrvatsku, prosječna vrijednost Ginijevog koeficijenta iznosi 0,49, temeljem čega se može ustvrditi da je stupanj sezonalnosti noćenja turista u ostalim smještajnim

objektima u Hrvatskoj vrijednošću Ginijevog koeficijenta od 0,47 čak niži od prosjeka. Od preostalih šest zemalja, jedino je u Španjolskoj stupanj sezonalnosti niži nego u Hrvatskoj, sve ostale zemlje u odnosu na Hrvatsku imaju neznatno viši stupanj sezonalnosti. Valja međutim istaknuti da ovdje razlike u stupnju sezonalnosti, nakon izuzeća Cipra, Malte i Crne Gore, nisu toliko drastične kao u prethodna dva slučaja. Italija bilježi najviši stupanj

Slika 4. Stupanj sezonalnosti noćenja turista u ostalim smještajnim objektima

Izvor: izračun autora sukladno podacima EURO-STAT-a o ostvarenim noćenjima u ostalim smještajnim objektima.



sezonalnosti, međutim Ginijev koeficijent za Italiju vrijednošću od 0,52 ne premašuje puno Ginijev koeficijent za Španjolsku, koji s 0,46 predstavlja najnižu vrijednost među zemljama koje ostaju nakon izuzeća Cipra, Malte i Crne Gore. Može se dakle zaključiti da u Hrvatskoj sezonalnost noćenja turista u ostalim smještajnim objektima, odnosno u smještajnim objektima koji nisu hotelski, u komparativnom smislu nije visoka. Takav zaključak u kombinaciji sa zaključcima analize uz prethodna dva grafikona dovodi do temeljnoga uzroka općenito visoke sezonalnosti turizma u Hrvatskoj. Radi se naime o nedovoljnoj iskorištenosti hotelskoga smještaja tijekom cijele godine uslijed nedovoljne razvijenosti ostalih oblika turizma. Drugim riječima, cjelokupna je turistička ponuda u Hrvatskoj pretjerano koncentrirana na samo jedan oblik turizma, odnosno na ljetni odmorišni turizam (više o obilježjima ovog oblika turizma vidjeti u Ivandić i dr. (2006.)), dok je ponuda ostalih oblika turizma u Hrvatskoj razmjerno oskudna.

5. Zaključak

U ovom se radu pokušalo dati odgovor na pitanje koliki su stvarni razmjeri sezonalnosti turizma u Hrvatskoj. Temeljni problem u tom kontekstu odnosi se na stvarnu visinu stupnja sezonalnosti turizma u Hrvatskoj. U tu je svrhu u radu primijenjena komparativna analiza u okviru koje je stupanj sezonalnosti turizma u Hrvatskoj uspoređen sa stupnjem sezonalnosti turizma u odabranim komparabilnim zemljama. Odabrane zemlje su s Hrvatskom usporedive sukladno njihovom geografskom položaju, zatim klimatskim uvjetima i u konačnici sukladno usporedivom obliku turizma. Sunce i more su u tim zemljama, kao i u Hrvatskoj, relativno važni. Radi se o zemljama europskog mediteranskog kruga: Cipar, Crna Gora, Francuska, Grčka, Italija, Malta, Portugal i Španjolska. Također valja napomenuti da se kod odabira zemalja za analizu vodilo računa i o dostupnosti podataka o turizmu unutar Europskog statističkog sustava, odnosno Ureda za statistiku Europske unije – Eurostata. Preuzimanjem podataka iz Eurostata osigurana je usporedivost među zemljama, budući da Eurostat nacionalnim uredima za statistiku zemalja članica Europske unije postavlja vrlo precizne kriterije i visoke standarde u pogledu vrste traženih podataka, sve s ciljem da bi različiti pokazatelji iz različitih zemalja članica Europske unije bili maksimalno usporedivi.

Temeljem opisane komparativne analize ustanovljeno je da je sezonalnost turizma u Hrvatskoj zaista visoka, budući da je stupanj sezonalnosti turizma u Hrvatskoj najviši među svim analizom obuhvaćenim zemljama europskoga mediteranskoga kruga. Pored toga je također ustanovljeno da se izvor, u komparativnom smislu visokog stupnja sezonalnosti turizma u Hrvatskoj, nalazi u hotelskom smještaju koji je tijekom cijele godine nedovoljno iskorišten. Uzroke nedovoljno iskorištenoga hotelskoga smještaja u Hrvatskoj valja tražiti u njegovoj koncentraciji na obali, gdje se on uglavnom nalazi u službi gotovo samo jednog oblika turizma, tzv. sunca i mora, odnosno ljetnoga odmorišnog turizma. Unatoč tome što je hotelski smještaj u Hrvatskoj koncentriran na obali, pravi problem ustvari predstavlja slaba razvijenost ostalih oblika turizma. Ciljanim razvojem određenih oblika turizma hotelski bi smještaj mogao biti stavljen u funkciju u proljetnim, jesenskim pa i zimskim mjesecima u godini. Na taj način bi sezonalnost turizma u Hrvatskoj prema ostalim zemljama komparativno bila manja, budući je u nehotelskom smještajnom kapacitetu zabilježen približno jednak stupanj sezonalnosti turizma u Hrvatskoj kao i u većini ostalih, analizom obuhvaćenih, zemalja europskog mediteranskog kruga. Ovdje posebno valja istaknuti da u ovom radu analizom nije obuhvaćen komercijalni privatni smještaj, odnosno iznajmljivanje privatnih soba i apartmana u komercijalne svrhe, koji u Hrvatskoj smještajnoj ponudi dominira i u kojem je stupanj sezonalnosti turizma u Hrvatskoj relativno najviši (Kožić, Krešić i Boranić-Živoder, 2013.). Razlog tome je nepostojanje podataka o privatnom smještaju u statističkim bazama Eurostata. Valja međutim naglasiti da, s obzirom da je u Hrvatskoj sezonalnost turizma relativno najveća upravo u privatnom smještaju, konačni se zaključak o razmjerno visokom stupnju sezonalnosti turizma u Hrvatskoj ne bi promijenio.

Za nastavak istraživanja iznesenoga u ovom radu predlaže se izvođenje slične analize na regionalnoj razini. Izračunom stupnja sezonalnosti turizma u pojedinim regijama Hrvatske i usporedbom sa sličnim regijama ostalih komparabilnih zemalja europskog mediteranskoga kruga dobio bi se detaljniji uvid u razmjere i stvarne uzroke sezonalnosti turizma u Hrvatskoj. Za takvu su analizu, međutim, potrebni podaci o fizičkom prometu turista na regionalnoj razini, koji zasad u sustavu Eurostata, još nisu dostupni.

LITERATURA

1. Agnew, M. D., Viner, D. (2001.) Potential impacts of climate change on international tourism, *Tourism and Hospitality Research*, 3 (1), str. 37. - 60.
2. Allock, J. B. (1994.) Seasonality, U: Witt, S. F., Moutinho, L. (Urednici), *Tourism Marketing and Management Handbook*, 2nd ed., str. 86. – 92., New York: Prentice Hall.
3. BarOn, R. V., (1975.) Seasonality in Tourism - A Guide to the Analysis of Seasonality and Trends for Policy Making, Technical Series No. 2., London: The Economist Intelligence Unit Ltd.
4. Baum, T. (1999.) Seasonality in tourism: understanding the challenges – Introduction, *Tourism Economics*, 5 (1), str. 5. - 8.
5. Butler, R. W. (1994.) Seasonality in tourism; issues and problems, U: Seaton, A. V. (urednik) *Tourism - the State of the Art*, str. 332. – 339., Chichester: Wiley and Sons., ISBN 978-0471-9509-29.
6. Butler, R. W., Mao, B. (1997.) Seasonality in Tourism: Problems and Measurement, U: Murphy P. (Urednik), *Quality Management in Urban Tourism*, str. 9. - 23. Chichester: Wiley & Sons.
7. Cannas R. (2012.) An Overview of Tourism Seasonality: Key Concepts and Policies, *Almatourism – Journal of Tourism, Culture and Territorial Development*, 3 (5), str. 40. - 58.
8. Eurostat (2012.) Methodological manual for tourism statistics: Version 1.2. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
9. Grant, M., Human, B., Le Pelley, B. (1997) Seasonality in British Tourist Authority & English Tourist Board, *Insights - Tourism Intelligence Papers*, 9 (A), str 5. - 9.
10. Hartmann, R. (1986.) Tourism, seasonality and social change, *Leisure Studies*, 5 (1), str. 25. - 33.
11. Hylleberg, S. (1992) General introduction, U: Hylleberg S. (urednik), *Modelling Seasonality*, str. 3. – 14., Oxford: Oxford University Press.
12. Ivandić, N., Telišman-Košuta, N., Čorak, S., Krešić, D. (2006.) Ljetni odmorišni turizam. U: Čorak, S., Mikacić, V. (urednice) *Hrvatski turizam – plavo, bijelo, zeleno*, str. 1. – 37., Zagreb: Institut za turizam. ISBN 953-6145-16-2.
13. Koenig-Lewis, N., Bischoff, E. E. (2005.) Seasonality research: The state of the art, *International Journal of Tourism Research*, 7 (4/5), str. 201. - 219.
14. Lim, C., McAleer, M. (2001.) Monthly Seasonal Variations - Asian Tourism to Australia, *Annals of Tourism Research*, 28 (1), str. 68. - 82.
15. Lundtorp, S. (2001.) Measuring tourism seasonality. U: Baum, T., Lundtorp, S. (urednici) *Seasonality in Tourism*, str. 23. – 50., Oxford: Pergamon. ISBN 978-0-08-043674-6.
16. Lundtorp, S., Rassing, C. R., Wanhill, S. R. C. (1999.) The off-season is 'no season': the case of the Danish island of Bornholm, *Tourism Economics*, 5 (1), str. 49. - 68.
17. Kožić, I., Krešić, D., Boranić-Živoder, S. (2013.) Analiza sezonalnosti turizma u Hrvatskoj primjenom metode Gini koeficijenta, *Ekonomski pregled*, 84 (2), str. 159. - 181.
18. Mitchell, L. S., Murphy, P. (1991.) Geography and tourism, *Annals of Tourism Research*, 18 (1), str. 57. - 60.
19. Murphy, P. E. (1985.) *Tourism - A Community Approach*. London: Methuen.
20. Nadal, J. R., Font, A. R. i Rosello, A. S. (2004.). The economic determinants of seasonal patterns, *Annals of tourism research*, 31 (3), str. 697. - 711.
21. Tsitouras, A. (2004.) Adjusted Gini coefficient and 'months equivalent' degree of tourism seasonality: a research note, *Tourism Economics*, 10 (1), str. 95. - 100.
22. Wanhill, S. R. (1980.) Tackling seasonality: a technical note, *International Journal of Tourism Management*, 1 (4), str. 243. - 245.

Ivan Kožić

Preliminary communication

THE SEASONALITY IN TOURISM IN CROATIA

ABSTRACT

Subjectively, the seasonality in tourism in Croatia is generally considered to be very high. High seasonality is often mentioned as the main undesirable feature of tourism demand and dealing with the issue of seasonality is identified as a strategic aim of the Croatian tourism. This paper aims to give an empirical answer to the question to which extent tourism in Croatia is in fact, i.e., objectively, seasonable, and if it is indeed extremely seasonable. The Gini coefficient calculation was used to measure the degree of seasonality in tourism in Croatia and in selected countries of the Euro-Mediterranean region comparable to Croatia in terms of geographical location, climate, the type of tourism, summer holiday tourism that is as important in these countries as it is in Croatia. A comparative analysis in an international context confirmed the hypothesis that seasonality in Croatian tourism was relatively high. Furthermore, the analysis revealed one of the main causes of seasonality.

Keywords: seasonality, tourism, comparative analysis, Croatia